Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 39, Ağustos 2019, s. 431-437
ISSN: 2149-0821 Doi Number:http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5138

Arş. Gör. Özgür UĞUZ
Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Baskı Sanatları Bölümü,
ozguruguz@gmail.com

20. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AMERİKA'DA BASKIRESMİN ÖNEM KAZANMASINI SAĞLAYAN NEDENLER

Özet

II. Dünya Savaşının başlamasına denk gelen süreç içerisinde Amerika'da yaşanan gelişmeler, Amerikan sanatında oldukça önemli kırılmalara yol açmıştır. Savaş nedeniyle Avrupa'dan Amerika'ya göç eden sanatçıların ve bu dönem içerisinde Amerika'da Avrupa modern sanatını tanıtmaya yönelik açılan sergiler sonucunda hareket kazanan Amerikan sanatı aynı zamanda Amerikan hükümeti tarafından uygulamaya konulan 'Federal Sanat Projesi' ile büyük bir devinim kazanmıştır. Bu süreç içerisinde baskıresim, hem sıkışıp kaldığı dar alandan kendini kurtarmış hem de büyük bir atılım içine girmiştir. Federal Sanat Projesi ile birlikte ülke çapına yayılmış olan atölyelerde üretilen baskıresimler, baskıresmin geniş kitlelere yayılmasına öncülük etmiş ve bilinirliğinin artmasını sağlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısına uzanan evrede baskıresim, Soyut Dışavurumcu sanatçıların üretimlerinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Baskıresmin yakaladığı bu büyük ivmenin nedenlerinden birisini de süreç içerisinde kurulan baskıresim atölyeleri oluşturmaktadır. Atölye 17'nin Paris'den New York'a taşınması ve süreç içerisinde kurulan diğer baskıresim atölyeleri, 1960'lı yıllarda baskıresmin Amerika'da altın çağını yaşamasına neden olmuştur.

Anahtar sözcükler: Baskıresim, Amerikan sanatı, Federal Sanat Projesi, Atölye 17

THE EFFECTS OF DEVELOPMENTS IN THE FIRST HALF CENTURY ON THE ART OF AMERICAN PRINTMAKING

Abstract

The developments in America during the process of the beginning of World War ll led to significant breakages in American art. As a result of the artists who emigrated from Europe to America due to the war and exhibitions aimed at introducing European modern art in America during this period, the American art which gained action, also gained a great movement with the 'Federal Art Project' implemented by the US government. In this process, printmaking not only freed itself from the narrow space it was stuck in, but also entered into a major breakthrough. With the Federal Art Project, printmaking produced in ateliers spread throughout the country and that led to the spread of printmaking to a wide audience and increased awareness. In the second half of the 20th century, printmaking made up an important part of the production of Abstract Expressionist artists. One of the reasons for this great momentum of printmaking is printmaking ateliers established in the process. The relocation of Atelier 17 from Paris to New York, and other printmaking ateliers established in the process, led to the golden age of printmaking in the 1960s

Keywords: Printmaking, American Art, Federal Art Project, Atelier 17

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin neredeyse en başına kadar götürebileceğimiz, insanoğlunun "iz bırakma" dürtüsünün bir sonucu olarak doğmuş olan baskıresmin tarihi içerisinde, 20. Yüzyılın ikinci yarısında Amerika'da yaşanan gelişmeler oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Baskıresmin rönesansı*[1] olarak da adlandırılan bu dönem Amerikan Baskıresim tarihi açısından olduğu kadar baskıresmin evrensel tarihi açısından da parlak bir dönem olarak anılan bir konuma erişmiştir. Sanatın merkezinin Amerika'ya kaymasıyla aynı döneme denk gelen bu süreçte belirleyici olan, tek başına Amerikan sanatında yaşanan gelişmeler değil; politik, sosyolojik ve sanatsal unsurların tümüyle alakalıdır. Bu nedenle dönemin önemini kavramak için süreci hazırlayan gelişmelerle birlikte, süreç içinde yaşanan değişimleri de gözardı etmeden değerlendirmek gerekmektedir.

2. Öncü Hareketler

20. yy'ın başlarında Amerikan Resim Sanatı, Avrupa'nın gerisinde gelişimini sürdürmekte ve resimlerin konularını gündelik hayatın manzaraları, kırsal kesim manzaraları gibi temalar oluşturmaktadır. Yine bu dönemde Avrupa'dan dönen Amerikalı sanatçılar Avrupa'daki sanatsal hareketleri Amerika'ya taşımışlar, izlenimci ve dışavurumcu anlayışın Amerika'daki ilk örneklerini vermişlerdir. Ayrıca II. Dünya Savaşının hemen öncesinde

[1] * 'Baskıresmin Rönesansı' terimi 'Printmaking in America' isimli kitapta A.B.D'de baskıresimin 1960'lı yıllarda kazandığı önemi anlatmak için kullanılmıştır.
Bkz: Trudy V. Hansen ve diğerleri, Printmaking in America "Collaborative Prints and Presses" 1960-1990, (Mary
and Leigh Block Gallery, Northwestern University, 1995), s. 106

Amerika'da Avrupa avangard sanat hareketlerini tanıtmayı amaçlayan sergiler düzenlenmeye başlanmıştır. 17 Şubat 1913'te New York'da açılan 'Armory Show' bu sergiler içerisinde en önemlilerinden birisidir. Sergi önemini o güne kadar düzenlenmiş en kapsamlı ve en büyük modern sanat sergisi olmasından almaktadır. "Resim, heykel, baskıresim gibi yapıtlardan oluşan bu sergide 1600 eser yer almış ve bu eserlerin dörtte üçünü Amerikan çalışmaları oluşturmuştur."[2] Açılan bu sergiler aynı zamanda baskıresimin Amerikan modern sanatına katkı yapan bir üretim alanı olduğunun farkedilmesine, sanatçılar ve kolleksiyonerler tarafından ayrıcalıklı bir konuma yükselmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Özetle yüzyılın başında Amerikan sanatı; bir yandan Avrupa resim sanatının etkisini bir yandan da geleneksel yapısını bir arada tutma gayreti içinde gelişimini sürdürmekte, baskıresim ise bu sürecin içerisinde dar bir alanda kendine yer bulmaktaydı.-

2.1. Federal Sanat Projesi

1929 yılında çöken Amerikan borsası, Amerikan ekonomisine büyük bir darbe vurmuştur. Ülke tarihine 'Büyük Buhran' adıyla geçen bu dönemde Başkan Franklin D. Roosevelt, krizden çıkmak için ekonomik önlemlerin ve atılımların yer aldığı 'New Deal' (Yeni Düzen) adlı planı 1933 yılında yürürlüğe koymuştur. Bu planın bir parçası olarak 1935 yılında "İş Geliştirme Dairesi" (Works Progress Administration), halkı sanatla birleştirmeyi amaçlayan Federal Sanat Projesi'ni (Federal Art Project) hayata geçirmiştir. II. Dünya Savaşının öncesinde başlayan ve 1943 yılına kadar süren proje dahilinde 5000'in üzerinde sanatçı çalışma olanağı bulmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki savaştan kaçarak Amerika'ya göç eden sanatçıların da çalışma olanağı bulduğu "proje kapsamında 2566 duvar resmi, 108.099 tuval resmi, 17.744 heykel, 11.285 baskı üretilmiştir. Kesin rakamı belirlemek çok zor olsa da hükümet toplamda bu proje için yaklaşık olarak 35.000.000 dolar harcamış, bu bütçenin 15.000.000 doları New York için ayrılmıştır."[3] Misyonu Amerikan Hükümeti tarafından belirlenen Federal Sanat Projesi, siyasi bir projedir ve Amerikan Hükümetinin projeden beklentilerini karşılaması amaçlanmıştır. Lev Kreft'in sanat ve siyaset ilişkisi modelleri arasında yer alan 'Ulus İnşası'[4] modeliyle örtüşen bu projede üretilen işlerin genel özelliklerini Amerikan yerel sanatına, ulusal bilince, Ameriken

milliyetçiliğine, hükümetin uygulamaya koyduğu sosyal kalkınma ve sosyal reformlara vurgu yapan işler oluşturmaktadır. Baskıresim ise bu projede çoğaltılabilmesi, kolay ve hızlı üretilebilmesi gibi kendine has özelliklerinden dolayı ayrıcalıklı bir yere sahip olmuş ve bu ayrıcalığından dolayı oldukça önemsenmiştir. (Proje kapsamında üretilen 11.285 baskıresimin çoğaltılarak 2.000.000'un üzerinde[5] bir sayıya eriştiğini düşünürsek baskıresmin kitlelere ulaşmadaki muazzam gücünü ve projeye sağladığı önemli katkıyı farkedebiliriz.) Proje

[2] Davidson, Abraham A. , Early American Modernist Painting, Da Capo Press, 1994, sf: 163-164
[3] 3 O'CONNOR, Francis (1969), "The New Deal Art Projects in New York", American Art Journal, Vol I,No 2 sf: 64
[4] Ulus İnşası Modeli; Slovakyalı sosyolog ve düşünür Lev Kreft (1951), sanatın siyasetle olan ilişkisini sırasıyla; Ulus İnşası, Özerklik ve Avangard modelleriyle açıklamaktadır. Ulus İnşası modelinde siyasi iktidar, devletin egemenlik alanı içerisinde bulunan topluluğun bir ulus olabilmesi için sanatı bu doğrultuda kendi siyasal söylemlerinin bir taşıyıcısı ve ulusu birleştirici bir güç olarak kullanmayı hedefleyen bir politika izler Bkz: Editör: Ali Artun, Lev KREFT, Sanat/Siyaset Kültür çağında sanat ve kültürel politika, İletişim yayınları,I.Baskı 2008, sf: 30
[5] https://www.rangerdoug.com/copyright

dahilinde kurulan ağaç baskı, gravür, serigrafi ve litografi atölyeleri 50 eyaletin 48'ine yayılmış ve pek çok sanatçıya istihdam olanağı sunmuştur. "Kurulan bu atölyelerde amaçlanan, sanatçıların ulusal bilince katkı sağlayacak, toplumun birleştirici unsurlarına vurgu yapacak türden işler üretmesidir"[6] Bu atölyelerde üretilen eserlerin sergilenmesi ve halkla buluşması için pek çok sergi organize edilmekte ve sergiler genellikle ülkenin farklı eyaletlerinde gezdirilmektedir. Bu sergilerden biri olan, Emil Ganso, Yasuo Kuniyoshi, Fred Becker ve Will Barnet gibi sanatçıların içerisinde yer aldığı toplamda "116 sanatçı tarafından yapılmış işlerin sergilendiği 'Prints for the People' sergisi, 1937'den 1942'ye kadar ülkenin bütün kentlerinde tam 212 kez sergilenmiştir."[7]

2.2. Atölye 17

Proje'nin faaliyete geçmesinden beş yıl sonra, Avrupa'daki savaşın tırmanan şiddeti ve baskısından dolayı Paris'den Amerika'ya taşınan, ismi Stanley William Hayter"le özdeşleşmiş olan 'Atölye 17' Amerika'daki baskıresim ortamına önemli katkılar sağlamıştır. 1940 yılında "Yeni Toplum Araştırmaları Okulu" bünyesinde faaliyete geçen Atölye 17, savaştan kaçarak Amerika'ya sığınmış sanatçıların üretimlerini gerçekleştirdikleri bir merkez haline gelmiştir . "Atölye 17, savaş sırasında Amerika"ya gelen Avrupalılar için işyeri sağlamıştır. Bu (Masson, Miro, Leger, Ernst ve diğerleri) önemli figürler ile Amerikalı sanatçılar arasında teması teşvik etmiş ve Amerika Birleşik Devletleri"nde özgün baskıya olan ilgiyi arttırmıştır."[8] Atölye 17'nin Amerikan baskıresmine en büyük katkılarından birisini Stanley W. Hayter'in baskıresime bakış açısını atölyeyi kullanan sanatçılara kabul ettirmesi ve bu bakış açısının sanatçılar tarafından kabul görüp uygulanmasının sonuçları oluşturmuştur. Sözü edilen bakış, baskıresimin tasarımından çizimine, kalıba renk verilmesinden basımına kadar geçen sürecin sanatçı tarafından yürütülmesi oluşturmaktadır. Stanley W. Hayter'in sürecin tamamına hakim bir baskıresim sanatçısı yetiştirmeye odaklanan tutumu sonraki yıllarda ülkenin geneline yayılmış bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. Atölye 17, 1950 yılında Paris'e tekrar taşınma kararı aldığında geçen on yıl içerisinde; Mark Rothko, Willem de Kooning, Robert Motherwell, Salvador Dali, Pablo Picasso, Andre Breton, Warrington Colescott, Gabor Peterdi, Mauricio Lazansky, Jackson Pollock'un da aralarında bulunduğu 141 sanatçı tarafından kullanılmış ve bu sanatçılar Amerika'da baskıresimin yayılmasına önemli katkılar sağlamışlardır. "II. Dünya Savaşı veteranlarının GI Bill'e akın etmesi sonucunda, sanat okullarının, kolejlerin ve üniversitelerin sayısı rekor düzeyde artış göstermiştir. Atölye 17"de çalışan birçok sanatçı, ülkenin her tarafındaki eğitim kurumları tarafından, resim bölümlerine baskıresim atölyeleri kurmaları için tutuluyordu. Örneğin, Gabor Peterdi"nin Brooklyn Müzesinde, Hunter Kolejinde ve Yale Üniversitesinde, Letterio Calapai'nin ise New York Buffalo'daki Albright Sanat Okulu'nda yaptığı gibi, Mauricio Lazansky'de Iowa Üniversitesinde bir çukur baskı yapım atölyesi düzenlemişti. Eğitimlerini çeşitli yeni baskı resim atölyelerinde alan ressamlar, başka kolejlere ve üniversitelere eğitim vermeye gidiyor ve Hayter'in teknik deneyim, işbirliği ve

[6] LANGA, Helen, "Printmaking And The Left In 1930's New York RADICAL ART", University of California Press, England, 2004, sf: 36-41

[7] Watrous,James , A Century Of American Printmaking ,1880-1980, (The University of Wisconsin Press, 1984,
Birinci Basım,), s.97

[8] C.Hults Linda, The Print in the western world, (The University of Wisconsin Press, 1996), s. 788

kendine yetebilme ideallerini biraz daha yayıyorlardı."[9] Ülke genelinde baskıresmin tanınırlığının artmasında, baskıresimin ileride 'baskıresmin rönesansı' olarak adlandırılacak döneme zemin hazırlamasında Federal Sanat Projesi ve proje dahilinde kurulan bu atölyeler ve kuruluşlar önemli bir rol üstlenmiştir. Ekonomik koşulların zorlaştığı bir dönem içerisinde sanatçılara sanatlarını sürdürerek hayatlarını idame etme olanağı sunmasının yanısıra baskıresim alanına olan katkıları; baskıresimi deneyimlemek isteyen sanatçılara bu imkanı vermesi, baskıresim sanatçıları ve teknisyenleri arasında teknik bilginin ve deneyimlerin paylaşılması için ortam oluşturması ve üretilen eserlerin geniş izleyici kitleleriyle buluşturarak baskıresmin bilinirliliğinin artmasına olanak sağlaması sayılabilir. Projenin baskıresim sanatçılarından Jacob Kainen, projenin sonlanmasından ve İkinci Dünya Savaşının bitmesinden sonra Amerika'da gelişen baskıresim alanı için "Federal Sanat Projesi"nin başlıca itici güç olduğunu belirtmektedir."[10]

2.3 Amerikan Baskıresim Konseyi

Baskıresmin ülkede önemli bir sanat dalı haline gelmesiyle birlikte baskıresim alanındaki etik ve telif sorunları sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorunları aşmak için 1956 yılında Lessing Roosewald öncülüğünde 'Amerikan Baskıresim Konseyi' (American Print Council) kurulmuştur. Konsey; müze müdürleri, kolleksiyoncular, baskıresim alanında faaliyet gösteren sivil kuruluşların müdürleri, sanatçılar ve akademisyenlerden oluşmaktadır. Konseyin baskıresmin orjinalitesinin ve özgünlüğünün belirlenmesine yönelik girişimleri ve baskıresim etiği ile ilgili yapmış olduğu çalışmalar sonucunda baskıresmin ticari dolaşımının önü açılmış; kolleksiyonerlerin, müzelerin ve kurumların baskıresim alım-satımının önündeki kaygı ve sorunlar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Konseyin baskıresimin orjinalliğine dair yaptığı çalışmalar ülke genelinde oldukça etkili olmuştur. "baskıresim atölyelerinin büyük bir çoğunluğu, her basımla birlikte, bu basımın üretimine katkıda bulunan herkesin adlarını ve görevlerini listeleyen tam belge dökümleri yayınlamaya başlamışlar, bazı eyaletlerde, bu ifşayı gerektiren yasalar yürürlüğe konmuştur. Konsept olarak tüketici hareketinin "etiketlerde doğruluk" ilkesine benzeyen bu dökümanlar, işbirliği yapılmış olduğunu ve bunun orjinalliği, özgünlüğü yada baskıresmin değerini etkilemediğini üstü kapalı olarak bildirmektedir."[11] Baskıresim konseyinin bu girişimleri sayesinde baskıresim ticari anlamda ilgiyi üzerinde toplamış, sanatçıların baskıresime yönelmelerinin bir sonucu olarak da baskıresim atölyelerinin sayısında önemli bir artış gözlemlenmiştir.

3. Merkez Kayması ve Yükseliş

II. Dünya Savaşının Avrupa'nın hemen her noktasına sıçramasının doğal bir sonucu olarak Avrupa'da sanatsal faaliyetler durma noktasına kadar gelmesi, savaşın yarattığı baskıyı üzerlerinde hisseden pek çok sanatçının ABD'ye göç etmesine ve sığınmasına yol açmıştır.

[9] Trudy V. Hansen ve diğerleri, Printmaking in America "Collaborative Prints and Presses 1960- 1990, (Mary and
Leigh Block Gallery, Northwestern University, 1995), s. 28

[10] Watrous,James , A Century Of American Printmaking ,1880-1980, (The University of Wisconsin Press, 1984,
Birinci Basım,), s.101

[11] Trudy V. Hansen ve diğerleri, Printmaking in America "Collaborative Prints and Presses 1960- 1990, (Mary and
Leigh Block Gallery, Northwestern University, 1995), s. 29

Avrupa avangard sanatına yön veren pek çok sanatçının içerisinde bulunduğu bu göç dalgası Amerika'da ilgiyle karşılanmıştır. Özellikle sürrealist sanatçılar Amerika'daki genç kuşak tarafından büyük bir ilgiyle takip edilmektedir. Avrupa'lı sanatçıların Amerika'ya gelişiyle birlikte yüzyılın başında başlamış olan Avrupa modern sanatını tanıtmaya yönelik faaliyetler artmış, düzenlenen sergilerin sayısında artışın yanısıra birbiri ardına açılan müze ve galerilerle de bu faaliyetler desteklenmiştir. Avrupa'nın bu yıllarda sanat alanında büyük bir sessizliğe gömülmesine karşılık Amerika'nın sanatsal ortamındaki canlılık, sanatın merkezinin Avrupa'dan Amerika'ya kaymasına neden olan bir sürecinde başlamasına yol açmıştır. Savaştan kaçarak Amerika'ya gelen veteran sanatçıların genç kuşak üzerindeki etkisinin kendisini göstermesi, savaş sonrası Amerika'sında ortaya çıkacak olan Soyut Dışavurumculuk akımının oluşmasında önemli bir faktördür. 1940'ların ortalarında ilk örneklerini vermeye başlayan Soyut Dışavurumculuk, 1970'e kadar Amerikan Sanatına damga vuracaktır. Baskıresimin Soyut Dışavurumcu sanatın anlatım diline ve estetik anlayışına cevap veren potansiyeli, akımın sanatçıları tarafından keşfedilmiş, bu alanda oldukça önemli üretimler gerçekleştirmişlerdir. Soyut Dışavurumcu sanatçıların baskıresime gösterdikleri ilgi dönemin diğer sanatçılarını da baskıresim üretimine yöneltmiştir. Bu dönemle eş zaman aralığında Amerikan Baskıresim Konseyi'nin baskıresim alanının önünü açmaya yönelik girişimlerinin sonuç vermesiyle birlikte baskıresim ülkenin tamamında büyük bir ilgiyi kendi üzerinde toplamıştır. Birbiri ardına açılan özel atölyeler oldukça önemli işlere imza atmaya başlamışlardır. Sadece sanatsal üretimlerle değil aynı zamanda editöryal ve akademik anlamda da katkı sağlayan kurumlar olma yolunda önemli girişimlerde bulunmuşlardır. "George Lockwood'un 1959 yılında kurduğu Impresions Workshop, Joe Funk'ın 1963 yılında kurduğu Kanthos Press, Joseph Zirker'in 1965'te San Francisco'da kurduğu Original Press, Ernest de Soto'nun 1967'de San Fransisco'da kurduğu Collector's Press, Sheila Marbain'in 1960'da kurduğu Maurel Studios, Steven Poleskie'nin New York'ta kurduğu Chiron Press" gibi ticari yönü ağırlıklı atölyeler[12] dışında Pratt Contemporaries, Tamarind Litografi Atölyesi, Universal Limited Art Edition, Hollander Workshop, Gemini G.E.L. , gibi sanatsal yönü ağırlıklı bir çok atölye bu dönemde kurulmuştur. ABD ekonomisinde yaşanan pozitif gelişmelerin baskıresim alanına yansımasıyla birlikte maddi anlamda özgürleşen atölyeler, teknolojik gelişimleri atölyelerine taşıyarak baskıresimin kalitesini arttırmaya yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Bu dönemde öncülüğü ellerinde bulunduran atölyeler, pek çok sanatçının baskıresim alanında üretim gerçekleştirmesini sağlamış, yetiştirdiği teknik personellerin bu alanda yeni atölyeler kurmasına neden olmuş ve baskıresmin rönesansı olarak adlandırılan bu döneme önemli katkılar yapmışlardır.

4. SONUÇ

Yüzyılın başında kendini sıkıştığı dar alandan kurtararak yarım asır içerisinde ülke genelinde çok büyük bir sıçrama gerçekleştirmiş olan baskıresimin yakaladığı bu başarının süreçle direkt bir şekilde ilintili olduğu görülmüştür.. Öncelikle devlet tarafından gerçekleştirilen ve finanse edilen Federal Sanat Projesi içinde baskıresmin ana üretim alanlarından birisi olarak görülmesi baskıresim alanı için önemli bir itici güç oluşturduğu

[12] Trudy V. Hansen ve diğerleri, Printmaking in America Collaborative Prints and Presses 1960-1990, (Mary and
Leigh Block Gallery, Northwestern University, 1995), s.43-46

gözlemlenmiştir. Bu durumun ülke çapında kurulan baskıresim atölyeleriyle baskıresimin tanılılırlığının artmasına ve baskıresimle üretim yapmak isteyen sanatçılara erişim sağlamasına neden olduğu görülmüştür. II. Dünya savaşının sürdüğü yıllarda da devam eden projeye Avrupa'dan Amerika'ya göç eden ve Avrupa avangard sanatına yön veren sanatçıların katılımı ülkede hem modern sanatın gelişimine hem de baskıresim kültürünün gelişmesine imkan sağlamıştır. Bu evre içerisinde 20. yüzyılın önemli sanat akımlarından biri olan Soyut Dışavurumculuğun Amerika'da ortaya çıkması ve bu sanatçıların baskıresim alanında üretim gerçekleştirmeleri müzelerin, galerilerin ve kolleksiyonerlerin baskıresime olan ilgisini arttırmasına neden olduğu sonucuna varılmıştır. Bu ilginin bir sonucu olarak kurulan atölyeler, 1960'lı yıllarda gerçekleşen 'baskıresmin rönesansı'nı hazırlayan ana unsurları meydana getiren son halka olduğu sonucuna erişilmiştir.

KAYNAKLAR

Acton, David ve diğerleri, (2000) Tamarind: Forty Years, University of New Mexico Press Albuquerque

Antmen, A. (2008) 20. Yy Batı Sanatında Akımlar, Birinci Baskı İstanbul: Sel yayıncılık

Batur, E. (1997) Modernizmin serüveni : bir "temel metinler" seçkisi : 1840 - 1990. Birinci basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Clark, T. (2004) Sanat ve Propaganda Kitle Kültürü Çağında Politik İmge, (Çev: Esin Hoşsucu) İstanbul: Ayrıntı yayınları

Edmunds, Allan L., (2004) Three Decades of American Printmaking, The Brandywine Workshop Collection, Hudson Hills Press

Hults L. C. (1996) The Print in the western world, The University of Wisconsin Press

KREFT Lev, Editör: Ali Artun, Sanat/Siyaset Kültür çağında sanat ve kültürel politika, İletişim yayınları,I.Baskı 2008,

LANGA, Helen, Printmaking And The Left In 1930's New York RADICAL ART, University of California Press, England, 2004

O"CONNOR, F. (1969), "The New Deal Art Projects in New York", American Art Journal, Vol I, No: 2 http://www.ulae.com/history.aspx Erişim Tarihi : 27.12.2016

Tallman, S. (1996) The Contemporary Print From Pre Pop to Postmodern, London: Thames and Hudson Ltd

Trudy V. Hansen ve diğerleri, (1995) Printmaking in America "Collaborative Prints and Presses 1960- 1990, Mary and Leigh Block Gallery, Northwestern University

Watrous, J. (1984) A Century Of American Printmaking ,1880-1980, Birinci Basım, The University of Wisconsin Press

https://www.rangerdoug.com/copyright Erişim Tarihi: 03.01.2017